

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ НАУКИ

Богословська М.С.

кандидат сільськогосподарських наук, науковий співробітник;

Єлісавенко Ю.А.

кандидат сільськогосподарських наук, науковий співробітник,

Державне підприємство

«Вінницька лісова науково-дослідна станція»

ПОЛЕЗАХИСНІ ЛІСОВІ СМУГИ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК ЛІСОВИЙ БІОЦЕНОЗ

Полезахисні лісові смуги – це штучні лісові біоценози, створені з метою захисту сільськогосподарських угідь від посух та ерозії ґрунтів. Вони одночасно виконують декілька функцій: затримують сніг та зберігають вологу для майбутнього врожаю, не дають зливам змивати родючий ґрунт з полів, стримують вітер та пилові бурі. На полях, захищених лісосмугами, на 20-30% знижується швидкість вітру, на 50% знижується непродуктивне випаровування вологи та на 3-5% збільшується вологість повітря. Врожайність зернових підвищується на 5-7 ц/га [1].

Перші біоценози полезахисних лісових смуг в Україні були посаджені після втілення в життя Постанови ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР (1948 рік), яке в народі назвали планом перетворення природи. Необхідність створення таких смуг на всій території країни виникла за умов інтенсивного розорювання земель, що призвело до активізації ерозійних процесів [2].

Культурні біоценози (наприклад лісові смуги) характеризуються рівномірністю просторового розміщення і у вертикальній структурі налічують 4 основних яруси: ярус крон, чагарниковий ярус (підлісковий), трав'яний ярус, приземний ярус (мохи і лишайники). У горизонтальній структурі біоценозу (мозаїчності) присутні перехідні смуги від одного до іншого фітоценозу, тобто екотони [3].

На території Вінницької області переважна більшість захисних лісових насаджень представлена полезахисними лісовими смугами, що сформовані вузькими смугами або суцільними масивами. Полезахисних

лісових смуг на території області 15 тисяч гектарів. Протягнувшись майже на 30 тисяч кілометрів, вони захищають 850 тисяч гектарів земель. Ці смуги є елементом системи землеробства постійної дії.

Нами були обстежені полезахисні лісові смуги на території Тульчинського, Літинського, Жмеринського, Тиврівського, Вінницького та Ямпільського районів.

Обстежені лісові смуги вказують на те, що в умовах високої розораності території Вінницької області в зоні наближеній до степових умов вони є важливими еколого стабілізуючими угіддями і зберігають агроландшафти від негативних природних явищ.

Більшість лісосмуг Вінницької області відносяться до комбінованого типу, в якому присутні головні, супутні породи та чагарники. В складі полезахисних насаджень переважають дуб, ясен, клен, береза. Більшість дерев в даних районах характеризувалися I класом бонітету, середнім діаметром насаджень 17,0 м – 24,5 м, середньою висотою 1-го ярусу 24,5 м, а 2-го ярусу 17,5 м. Вік насаджень більшості зустрічався 60-75 років.

Полезахисні лісові смуги Вінницької області характеризуються добрим ростом та задовільним станом. Нами помічено, що значна кількість лісових смуг потребує зрідження внаслідок застосування невдалих схем змішування основних та супутніх деревних порід. Більшість обстежених полезахисних смуг потребують рубок догляду для підтримання своєї початкової конструкції, яка забезпечує їх лісівничо-меліоративну ефективність.

У більшості полезахисних лісових смуг із часу їх створення практично не проводили рубки догляду та заходи оздоровлення і збереження їхньої структури. Тому, більшість таких смуг ажурної конструкції внаслідок випадання чагарників перетворилися у продувні. Відзначені й інші випадки зміни первинної структури лісових смуг. Через відсутність рубок догляду, лісові смуги продувної конструкції перейшли у щільний тип. Цей процес відбувся внаслідок відпаду дерев з першого ярусу і формування другого ярусу від інтенсивного розвитку підліску.

Всі полезахисні лісові смуги у різних адміністративних районах, в тому числі, й обстеженні зазнали сильних ушкоджень під час льодолому 2000 року, а смуги Ямпільського та Тульчинського районів найбільше, оскільки потрапили в його самий епіцентр. Інші полезахисні смуги, які розташовані північніше епіцентра льодолому були менше ушкоджені. Проте відновлення крон дерев є добрим і на даний час ушкодження є малопомітними.

Таким чином, обстеження біоценозу полезахисних смуг на території Вінницької області показало, що переважна їх більшість мають задовільний стан і виконують свої функції. Проте, окремі смуги насаджень перейшли з класу продувних в ажурні та цільні конструкції, що свідчить про недостатність проведення рубок догляду. Несвоєчасне проведення рубок догляду призводить до зниження їхньої меліоративної ефективності.

Список використаних джерел:

1. Соваков О.В. Лісівничо-таксаційні особливості полезахисних лісових смуг різних конструкцій в умовах Центрального Правобережного Лісостепу. *Науковий вісник Національного аграрного університету*. 2007. Вип. 109. С. 205–212.
2. Соваков О.В. Полезахисна ефективність системи лісових смуг в умовах Правобережного Лісостепу : дис.. к-та с.-г. наук : 06.03.01. Нац. аграр. ун-т. Київ, 2010. 23 с.
3. Кучерявий В.П. Екологія. Львів : Вид-во «Світ», 2001. 500 с.